

LƯU QUANG VŨ, NHỮNG ĐIỀU CÒN MÃI

NGUYỄN THẾ KỶ^(*)

Hôm nay, chúng ta gặp nhau ở đây, tại Thành phố Đà Nẵng - quê hương đầu yêu của nhà thơ, nhà soạn kịch tài danh Lưu Quang Vũ. Đúng ngày này cách đây ba mươi năm về trước, cả giới văn nghệ sĩ và công chúng yêu nghệ thuật cả nước vô cùng bàng hoàng khi nghe tin vợ chồng nghệ sĩ nổi tiếng Lưu Quang Vũ - Xuân Quỳnh và cháu Lưu Quỳnh Thơ ra đi đột ngột sau một tai nạn khủng khiếp. Sự ra đi của họ đã để lại một khoảng trống lớn cho văn học, nghệ thuật nước nhà, đặc biệt là lĩnh vực sân khấu và thơ, nơi mà cả hai đang ở vào độ chín, sự thành công chói sáng. Riêng Lưu Quang Vũ, bằng tài năng và sức làm việc phi thường, vô tiền khoáng hậu, anh đã sáng tạo, đã cùng các đạo diễn đưa các kịch bản xuất sắc của mình tung hoành ở nhiều loại hình sân khấu của cả nước, tạo nên một thời kỳ thăng hoa của sân khấu Việt Nam.

Lưu Quang Vũ sinh ngày 17/4/1948 tại Phú Thọ, quê gốc là Thành phố Đà Nẵng. Anh nổi tiếng trên văn đàn khá sớm. Ngay từ 20 tuổi, khi đang tham gia quân ngũ, tập thơ *Hương cây - Bếp lửa* (in cùng Bằng Việt) ra đời đã được bạn đọc đón nhận nồng nhiệt. Trước đó, khi đọc những bài thơ tinh tế, non xanh vôi vôi của anh, nhà phê bình Hoài Thanh đã nhận thấy Lưu Quang Vũ thực sự là "một cây bút trẻ nhiều triển vọng". Những năm tiếp theo, vẫn tiếp tục nguồn mạch ấy nhưng thơ Lưu Quang Vũ đã đậm sâu hơn, rộng mở hơn. Những thay đổi trong nhận thức về nghệ thuật, về số phận đất nước, nhân dân đã làm giàu có và phong phú thêm màu sắc thơ Lưu Quang Vũ. Dầu có những thăng trầm, thậm chí cay đắng, nhưng có thể khẳng định vượt lên tất cả, Lưu Quang Vũ đã sống hết mình, yêu hết mình

(*) PGS. TS - Ủy viên Trung ương Đảng, Tổng Giám đốc Đài Tiếng nói Việt Nam, Chủ tịch Hội đồng Lý luận phê bình văn học nghệ thuật Trung ương.

cuộc đời đầy gió bụi, lắm gian truân và cũng lắm tha thiết này. Bằng những rung cảm nghệ thuật tinh tế, ông nhận thấy những chiều kích văn hóa khác nhau đã tạo nên sự trường cửu của dân tộc mình. Nếu qua tập *Lưu Quang Vũ - di cảo*, chúng ta ngỡ ngàng trước một Lưu Quang Vũ điềm tĩnh và đau đớn về chiến tranh thì ở *Gió và tình yêu thổi trên đất nước tôi* ta lại nhận thấy một Lưu Quang Vũ tràn đầy tinh thần công dân, đau đáu, nhiệt thành với Tổ quốc, luôn đấu tranh quyết liệt cho sự tốt đẹp và tôn vinh giá trị người, giá trị dân tộc. Những người làm ở Đài Tiếng nói Việt Nam và đông đảo công chúng của Đài, suốt mấy chục năm qua luôn yêu quý, nâng niu và ngân nga bài thơ *Tiếng Việt* của Lưu Quang Vũ, như là tác phẩm bất hủ viết riêng cho Đài, cho chương trình Tiếng Thơ của Đài.

Không chỉ tài hoa, độc đáo trong lĩnh vực thi ca, văn xuôi Lưu Quang Vũ cũng cho thấy rõ sự đa dạng, biến tấu của một tài năng. Tại đó, ta nhận thấy chất thơ và sự tinh tế trong cảm nhận thấm đẫm trong từng truyện ngắn của Lưu Quang Vũ. Nếu ở những truyện ngắn đầu tay, người đọc nhận thấy tình quê hương, tình người đầm ấm qua cái nhìn trong trẻo khi nói về những vẻ đẹp bình yên đầy ắp kỷ niệm thì ở giai đoạn sau, truyện ngắn Lưu Quang Vũ có sự thay đổi đáng chú ý. Người đọc nhận thấy một Lưu Quang Vũ nhiều trăn trở, suy tư. Bên cạnh loại truyện ngắn mang đậm cảm xúc trữ tình, truyện ngắn Lưu Quang Vũ còn giàu có chất thể sự và triết lý. Không phải ngẫu nhiên mà khi đọc truyện ngắn *Anh Thịnh* của Lưu Quang Vũ, nhà văn Nguyễn Minh Châu nhận xét: "Nếu một lúc nào đó, anh bỏ kịch và thơ, đi hẳn vào văn xuôi, chắc là anh vẫn giữ cái ngòi bút chùng mực dung dị, và những truyện của anh chắc chắn sẽ có sức nặng hơn nhiều, và giới văn xuôi lại như giới kịch bây giờ, cứ ngó ra mà nhìn anh tung hoành...".

Có thể nói, làm thơ, viết truyện ngắn, viết báo, dường như ở lĩnh vực nào Lưu Quang Vũ cũng tạo được ấn tượng sâu sắc. Tuy nhiên, vào đầu những năm 80 của thế kỷ XX, Lưu Quang Vũ chuyển hướng và nhanh chóng trở thành một hiện tượng nổi bật trong lĩnh vực sân khấu. Đó là những năm chói sáng của anh. Sân khấu Việt Nam hiện đại sôi động hẳn lên, có da có thịt, có hình khối một phần nhờ vào tài năng và lao động nghệ thuật phi thường của Lưu Quang Vũ. Trong khoảng thời gian gần 10 năm, Lưu Quang Vũ đã sáng tác được hơn 50 vở kịch - một khối lượng đồ sộ khiến ai cũng kinh ngạc và chắc chắn, sẽ rất khó có người có thể vượt qua,

cả số lượng và chất lượng. Anh nghiêm nhiên là "nhà viết kịch xuất sắc của thời kỳ hiện đại".

Sức hấp dẫn và khả năng thu hút của kịch Luu Quang Vũ trước hết nằm ở tính dẫn thân, tính dự báo, tính đối thoại và khát vọng đổi mới. Đó là những tác phẩm đi thẳng vào những vấn đề nóng bỏng nhất của cuộc sống đương đại. Điều đáng nói là Luu Quang Vũ đã đem đến ngọn lửa của tình yêu và khát vọng, buộc chúng ta phải nghĩ, phải hành động và dám vượt lên mọi khó khăn, thử thách để đổi mới. Kịch Luu Quang Vũ không dừng lại ở những thuyết lý, khẩu hiệu mà ông đã làm bật lên được quy luật phát triển của đời sống thông qua những xung đột, những chi tiết sống động và đắt giá. Hiệu ứng nghệ thuật mà Luu Quang Vũ tạo nên gắn liền với sự nhạy bén, thông minh và linh hoạt về bút pháp. Các vở diễn của anh đã góp phần đổi mới tư duy nghệ thuật sân khấu của những người làm nghề và khả năng cảm nhận, chia sẻ, cùng nhập cuộc của công chúng. Nhiều người trong bộ máy công quyền lúc đó cũng để mắt nhiều hơn tới nghệ thuật, tới các vở kịch của anh, những thông điệp mạnh mẽ mà tác phẩm của anh đưa ra. Sẽ không khiên cưỡng khi nói rằng, Luu Quang Vũ và các vở kịch của anh đã đóng góp một cách riêng, ấn tượng và hiệu quả nhất định vào sự nghiệp đổi mới đất nước ở một giai đoạn khó khăn.

Trong gia tài kịch bản sân khấu của Luu Quang Vũ, số lượng kịch khai thác trực tiếp từ cốt truyện dân gian không nhiều, nhưng hầu hết đó là những vở kịch đạt chất lượng nghệ thuật cao. Người ta nhận thấy ấn sâu trong nhà viết kịch Luu Quang Vũ là tầm vóc của một nhà văn hóa. Cho đến nay, có thể coi *Hôn Trương Ba, da hàng thịt* là vở kịch thể hiện rõ nhất tinh hoa của Luu Quang Vũ trong lĩnh vực văn học kịch. Vở kịch này được viết từ năm 1981, nhưng cho đến năm 1984, trong không khí đổi mới và dân chủ, mới được ra mắt công chúng. Ngay khi vừa công diễn, vở kịch đã gây chấn động dư luận, tạo ra một không khí tranh luận sôi nổi trên báo chí, giới sân khấu và dư luận xã hội. Năm 1990, *Hôn Trương Ba da hàng thịt* tham gia Liên hoan Sân khấu quốc tế lần thứ I tại Liên Xô và được đánh giá là vở diễn xuất sắc nhất. Năm 1985, trong các hội diễn sân khấu chuyên nghiệp toàn quốc từ Bắc chí Nam, Luu Quang Vũ có 8 kịch bản tham dự và tất cả đều đoạt giải, trong đó có 6 vở đoạt Huy chương Vàng, hai vở đoạt Huy chương Bạc. Đây là một kỷ lục mà đến nay chưa ai có thể vượt qua.

Tất nhiên, không thể nói mọi tìm tòi, sáng tạo của Lưu Quang Vũ đều đạt tới độ toàn bích. Kịch của anh cũng có những hạn chế nhất định. Đó cũng là lẽ thường, không ai thoát khỏi. Tuy nhiên, điều mà chúng ta ghi nhận, cảm ơn và ngưỡng mộ anh, đó là trách nhiệm công dân, trách nhiệm của người nghệ sĩ trước cuộc sống, trước những vấn đề lớn lao của đất nước. Đặc biệt là sự trỗi lên mạnh mẽ trước hoàn cảnh sống khó khăn, cam go của chính người nghệ sĩ. Lưu Quang Vũ không kêu ca, ta thán. Anh lao vào công việc với sự khổ luyện, sáng tạo, thể nghiệm, bút phá không ngừng nghỉ. Cho đến nay, những điều ấy như là tấm gương, không quá chói sáng, long lanh, nhưng khi đứng trước, buộc bao người phải suy nghĩ, suy tưởng. Sau khi Lưu Quang Vũ ra đi, người ta mới thấy rõ khoảng trống mà anh đã để lại trong lĩnh vực sân khấu là rất lớn, rất lâu và rất khó lấp đầy. Với những đóng góp to lớn và xứng đáng cho nền văn học nghệ thuật nước nhà, gần 10 năm trước, tháng 9 năm 2000, Lưu Quang Vũ được Đảng, Nhà nước truy tặng Giải thưởng Hồ Chí Minh về văn học nghệ thuật. Đây là một phần thưởng cao quý và rất xứng đáng dành cho sự nghiệp văn học, nghệ thuật của Lưu Quang Vũ.

Với hơn 20 năm cầm bút, bằng sức sáng tạo mãnh liệt và bền bỉ, Lưu Quang Vũ đã để lại một khối lượng tác phẩm phong phú, đa dạng, nhiều giá trị. Trong số những tác phẩm ấy, chắc chắn sẽ có những tác phẩm đã và sẽ vượt qua sự thử thách khắc nghiệt của thời gian, trở thành tài sản tinh thần quý giá cho nhiều thế hệ mai sau. Chúng tôi đánh giá cao Hội thảo “Cuộc đời và sự nghiệp văn học Lưu Quang Vũ” do Viện Văn học phối hợp với Trường Đại học Duy Tân tổ chức nhân dịp Kỷ niệm 30 năm ngày mất của anh. Đây là một hoạt động cần thiết và có ý nghĩa về nhiều mặt, không chỉ tôn vinh những đóng góp của nhà thơ, nhà viết kịch Lưu Quang Vũ mà còn góp phần khẳng định những thành tựu của nền văn học nghệ thuật nước nhà và của sự nghiệp đổi mới đất nước.

Là một người có viết kịch, làm thơ, làm công tác lý luận, phê bình văn học nghệ thuật, cá nhân tôi đã và đang học được rất nhiều điều từ Lưu Quang Vũ và thực lòng, rất kính trọng và biết ơn Anh. Anh ấy đã và sẽ sống cùng chúng ta!